

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

פר' ויקרא - זכור תשפ"ב | גליון מס' 285
הדברים נמסרו ביום ו' עש"ק פר' פקודי, א' אדר ב' תשפ"ב

זכירת מעשה עמלק

מהו גדר חיוב קריאת פרשת 'זכור'? | במה שונה קריאת פרשת 'זכור' מקריאת הפרשיות של כל השנה? | הקורא פרשת 'זכור' בפיו מתוך החומש, האם יצא ידי חובתו, או צריך לקרות דוקא מתוך ספר תורה? | בעת קריאת השליח-ציבור פרשת 'זכור', האם הציבור רשאי לקרוא בפה מתוך החומש? | האין די בשמיעת קריאת פרשת 'זכור' מהשליח-ציבור הקורא בתורה?

תרפה), לפיכך יש לומר שכל יחיד צריך לקרוא בפיו עם השליח צבור פרשת זכור.

גדר 'שומע כעונה'

אולם העיקר להלכה שאין צורך שהציבור יקרא בפיו בעצמו עם השליח צבור פרשת זכור, אלא די לשמוע מפי השליח צבור הקורא בתורה, משום שדין השומע כעונה, כמבואר בגמרא (סוכה לח ע"ב) ובירושלמי (ריש פרק ב' דמגילה). והשומעים מפי השליח ציבור שהוא בר חיובא ומכוין להוציאם, הרי הם כאילו הוציאו בפיהם הקריאה. והרי קידוש של ליל שבת שהוא גם כן מצוה מן התורה, כמו שאמרו (פסחים קו ע"א) 'זכור את יום השבת לקדשו' - זכרוהו בדברים הנאמרים על היין, וכן פסק הרמב"ם (פכ"ט מהל' שבת ה"א). ובתורת כהנים (ריש פרשת בחקותי) שנינו, 'זכור את יום השבת' - 'זכור' בפה, או אינו אלא בלב, כשהוא אומר 'שמור את יום השבת לקדשו', הרי שמירת הלב אמור, הא מה אני מקיים 'זכור' - בפה.

ומעשים בכל יום שראש המשפחה או גדול המסובים מקדש, וכל השומעים יוצאים ידי חובתם בשמיעה בלבד, מדין שומע כעונה, ואפילו הנשים שאינן מתפללות ערבית של ליל שבת, יוצאות ידי חובת קידוש בשמיעה בלבד. והוא הדין לכאן. ואף על פי שבש"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' א) מצדד שכל אחד מהצבור יקרא בפיו פרשת זכור עם השליח צבור. אולם להלכה העיקר שאין צורך בזה, ודי בשמיעה בלבד, כמבואר בפרי חדש (סי' סז ס"א), וכן פסק בפשיטות הגאון הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (או"ח סי' מז).

קריאה מתוך החומש

ועוד סמוכין לכך, שהרי הקורא בפיו מתוך החומש, לא יצא ידי חובתו, וצריך לקרות מתוך ספר תורה, וכמבואר בגמרא (מגילה יח ע"א) על ששינוי שהקורא את המגילה בעל-פה לא יצא, שנלמד בגזירה שוה 'זכירה' 'זכירה', שבמגילת אסתר (ט כח) כתוב 'והימים האלה נזכרים ונעשים', ולגבי עמלק כתוב (שמות יז יד) 'כתוב זאת זכרון בספר', כשם שלענין מעשה עמלק הזכירה בספר, אף זכרון נס פורים בספר, ולא בעל-פה. והיינו בקלף ודיו. וכן פסק בספר האשכול (ח"ב עמ' לג). וכתב הגאון מהרא"י בלקט יושר (עמ' קג) שצריך לקרוא פרשה זו בספר תורה היותר כשר שיש בבית הכנסת. ואם כן, אדרבה,

שאלה: בשבת פרשת זכור, האם על יחיד הקהל לקרוא בלחש פרשת זכור בשעה שקורא השליח-ציבור פרשה זו בספר תורה, או די לשמוע הקריאה ויוצאים ידי חובה מדין 'שומע כעונה'?

חיוב קריאת פרשת 'זכור'

תשובה: לכאורה היה נראה לומר שהואיל ופרשת זכור היא קריאה מיוחדת במינה ושונה לחלוטין מקריאת הפרשיות של כל השנה, שקריאת פרשת השבוע שבכל שבת, או פרשיות המועדים, אינה אלא מדברי סופרים, שהיא מתקנת משה רבינו והנביאים שבדורו, כמבואר בגמרא (בבא קמא פב ע"א) וברמב"ם (פי"ב מהל' תפלה ה"א). ואילו קריאת פרשת זכור היא מצוה מן התורה, כמבואר בספר האשכול (הל' פורים סי' י), בתוספות (ברכות יג ע"א) ובחידושי הרשב"א ובתוספות רבי יהודה החסיד (שם), תוספות שאנץ (סוטה לג ע"א) וחידושי הריטב"א (מגילה יז ע"ב), פסקי הרא"ש (ברכות מז"ז ע"ב) ובספר החינוך (מצוה תרג) ועוד, וכן פסק מרן בשולחן ערוך (סי' קמו ס"ב).

זכירת מעשה עמלק בפה

והואיל ומצות זכירת מעשה עמלק צריכה להיות בפה, כמבואר בגמרא (מגילה יח ע"א) על הפסוק (דברים כה יז) 'זכור את אשר עשה לך עמלק', 'זכור' בפה, או אינו אלא בלב, כשהוא אומר 'לא תשכח', הרי שכחת הלב אמור, ומה אני מקיים 'זכור' - בפה. אם כן יש לומר שעל הקהל לקרוא בעצמם פרשת זכור ולבטא בפה בלחש אחר הש"ץ.

חובת ציבור וחובת יחיד

ועוד, שחובת קריאת פרשיות של כל השנה אינה מוטלת על כל יחיד, אלא על הציבור בכללו, כדברי הרמב"ן (מלחמות, מגילה ה ע"א) והר"ן (שם). וכן כתב הראשון לציון הגאון רבי יוסף חזן בעל חקרי לב בשו"ת סמיכה לחיים (סי' ב), והגאון מוילנא (הובא בפעולת שכיר על המעשה רב, סי' קעה), ערך השלחן (סי' רפב סק"א) ועתים לבינה (על ספר העתים, עמ' רנט), ולכן די לצבור לשמוע הקריאה מהשליח ציבור. אבל פרשת זכור שהיא חובה על כל אחד מהקהל, ומשום כך פסק בשו"ת תרומת הדשן (סי' קח) שבני הישובים שאין להם מנין לקריאת פרשת זכור, עליהם לשבות באחת הקהלות הסמוכות להם לצאת ידי חובת קריאת פרשת זכור בספר תורה, שהיא מצות עשה מן התורה, ועדיפא ממצות מקרא מגילה, וכן פסק מרן בשולחן ערוך (סו"ס

יחיד הקורא בפיו פרשת זכור מתוך החומש, בשיעה שהשליח צבור קורא מתוך ספר תורה כשר, מגרעות נתן, כי אינו שם לב לקריאת השליח צבור כראוי, ואינו יוצא ידי חובת פרשה זו.

בשבלי הלקט (ס"ס קצח) הביא כיו"ב בשם רבינו אליעזר ממיץ בספר יראים, שאם תופס בידו מגילת אסתר שאינה כשרה כדת, לא יקרא עם השליח צבור, אלא שומע ושותק, מפני שנותן דעתו על קריאתו באותה מגילה, והרי היא פסולה, ודומה לקורא על פה שלא יצא. וכן פסק מרן השולחן ערוך (סי' תרפ"ד). והוא הדין לפרשת זכור, שאין

לקרוא בפיו מתוך החומש, אלא ישמע מהשליח צבור הקורא בתורה, ויוצא ידי חובה. וכן מתבאר בטורי אבן (מגילה י"ט ע"ב), וכן בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' עה) ובשו"ת הר צבי (אור"ח סי' נז).

הכרזת כוונה לצאת ידי חובה

וראוי שהשליח-ציבור יכריז לפני הקריאה שהוא מכוין להוציא את כל הקהל ידי חובת קריאת פרשת זכור שהיא מצוה מן התורה, ושכל הקהל יכוונו גם הם לצאת ידי חובה, כמבואר בהגהות חתם סופר (סי' תרפה).

חיוב נשים בפְּרֻשֶׁת זְכוֹר

האם הנשים חייבות לשמוע קריאת פרשת זכור מהשליח-ציבור הקורא בתורה? | אימתי הוא זמן מצוות זכירת מעשה עמלק? | האם נשים חייבות במצוות מחיית עמלק? | כיצד תנהגנה נשים שאין ביכולתן לבוא לבית הכנסת, כגון אמהות לילדים ותינוקות העלולים להרעיש ולהפריע לשמוע, או חלשות?

(יבמות סה ע"ב) דרכו של איש לכבוש ואין דרכה של אשה לכבוש, וכן אמרו (קידושין ב ע"ב) דרכו של איש לעשות מלחמה ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה, לפיכך אין לחייבן במצוות זכירת פרשת עמלק.

זהו חידוש שספר החינוך יושב ודורש את הפסוק כמו תנא ואמורא, איך דרש טעמא דקרא?! לכן יש פוסקים שחלקו עליו, אבל יש שהסכימו עמו. וכן דעת הגאון בעל זית רענן הובא בשו"ת ציץ הקודש (ח"א סי' נא), והגאון רבי יהודה נג'אר בספר לימודי ה' (לימוד קמד) כיון מדעתו לדברי החינוך, שיש לפטור הנשים ממצוות זכירת עמלק מפני שאינן בנות מלחמה. ושוב מצא כן בספר החינוך. גם הגאון רבי יהודה עייאש בספר מטה יהודה (סי' רפ"ק"ז) כתב שנשים פטורות משמיעת פרשת זכור, שלמדים זאת ממה שהוצרכה התורה לחייב הנשים בשמיעת פרשת הקהל, כמו שנאמר (דברים לא יב) 'הקהל את העם האנשים והנשים והטף וכו' למען ישמעו ולמען ילמדו', מכלל שפטורות הן משאר קריאות. גם בשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' תק"ט) כתב לפטור הנשים ממצוות שמיעת פרשת זכור.

מנהג ישראל

בשו"ת תורת חסד (אור"ח סי' לז) העלה שמעיקר הדין אין הנשים חייבות בשמיעת פרשת זכור בספר תורה כלל, ומעולם לא ראינו ולא שמענו מי שחייב את הנשים לבוא לבית הכנסת בשבת זכור לשמוע קריאת פרשת זכור מהשליח צבור הקורא בתורה. ומנהגם של ישראל תורה הוא. ואף שישנה שמועה שגדול אחד - הוא הגאון רבי נתן אדלר - היה מצריך את הנשים לבוא לבית הכנסת בשבת זכור לשמוע פרשת זכור, דעת יחיד היא, ואין ללמוד מכך לבטל מנהגי ישראל. וכן מבואר בשו"ת קרן לדוד (סי' פה), שו"ת ערוגת הבשם (אור"ח סי' רה), שו"ת צור יעקב (סי' סח), שו"ת מרחשת (סי' כב אות א), שו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' ה), ובספר ברכת אהרן (מאמר צט).

הלכה למעשה

ולמעשה, אמנם אחרונים רבים סוברים שאין נשים חייבות לבוא לבית הכנסת לשמיעת פרשת זכור, מכל מקום נכון וראוי שנשים היכולות לבוא לעזרת נשים של בית הכנסת בשבת זכור לשמוע קריאת פרשת זכור, ישתדלו לעשות כן. אבל נשים עם ילדים ותינוקות העלולים להרעיש ולהפריע לשמוע, או חלשות וחולות, יסמכו על החולקים הסוברים שאין חיוב לנשים לשמוע פרשת זכור.

שאלה: האם הנשים חייבות לבוא לבית הכנסת בשבת זכור כדי לשמוע קריאת פרשת זכור מהשליח צבור הקורא בתורה?

קריאה מדאורייתא מתוך הספר

תשובה: כבר נתבאר שדעת רבותינו הראשונים שקריאת פרשת זכור היא מצוות עשה מן התורה. וכן פסק מרן בשולחן ערוך (סי' קמו ס"ב וס"ס תרפה). וזהו משום שחובה לשמוע קריאת פרשת זכור מפי השליח צבור הקורא בתורה, כמבואר בגמרא (מגילה יח ע"א) שלענין מעשה עמלק הזכירה בספר.

זמן מצוות זכירת מעשה עמלק

אמנם לא ניתן זמן מן התורה לזכירת פרשת עמלק, והגאון רבי ישעיה ברלין בספר מיני תרגימא הביא סמך לזכירת פרשת עמלק לפחות פעם אחת בשנה, כי שיעור זמן הראוי לשכחה הוא י"ב חודש, כמו שאמרו בגמרא (ברכות נח ע"ב) גזירה על המת שישתכח מן הלב אחר י"ב חודש, שנאמר (תהלים לא יג) 'נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד', ופירש רש"י, שסתם כלי אובד משתכח מן הלב לאחר י"ב חודש, שיאוש בעלים הוא לאחר י"ב חודש, כמבואר בגמרא (בבא מציעא כח ע"א). וגם כאן שנאמר 'לא תשכח', צריך לזכור מעשה עמלק לפחות פעם אחת בשנה. ומכל מקום אין זמן קבוע מן התורה לקריאת פרשת זכור, וחז"ל קבעו קריאת פרשת זכור בשבת שלפני הפורים, להסמיך מעשה המן למעשה עמלק (רש"י מגילה כט ע"א).

חיוב נשים במצוות מחיית עמלק

ולכאורה הרי היא מצוות עשה שאין הזמן גרמא שנשים חייבות. וכן העיד בשו"ת בנין ציון (החדשות, סי' ה) על הגאון רבי נתן אדלר שהיה מחייב את הנשים לבוא לבית הכנסת בשבת זכור כדי לשמוע קריאת פרשת זכור מהשליח צבור הקורא בתורה. וכן פסק הגאון מקוטנא בשו"ת ישועות מלכו (אור"ח סי' נ), וכן הגאון ממונקאטש בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' א אות ה) ובספר דרכי חיים ושלום (אות תתלה).

אולם הרא"ה בספר החינוך (מצוה תרג) חידש שהנשים פטורות ממצוות קריאת פרשת זכור, מפני שעיקר הטעם לזכירה זו כדי לזרזנו להלחם בעמלק להשמידו ולמחותו מתחת שמי ה', וכמו שנאמר בפרשה: 'זכור את אשר עשה לך עמלק, והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל אויבין מסביב, תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח'. והואיל והנשים אינן בנות מלחמה, וכמו שאמרו בגמרא